

MARIO FILIPI

DILEME INDONEŽANSKE KOMUNISTIČKE PARTIJE

Indonežanske dimenzije i kontrasti

Teško je za obična promatrača razumjeti jednu tako neobičnu zemlju kao što je Indonezija. Njezine dimenzije, broj stanovnika, geografski položaj i dinamična povijest toliko su specifične karakteristike razvoja te zemlje da ih, gledajući iz Evrope i na evropski način, nije moguće shvatiti. Najnovije procjene govore da danas na indonežanskim otocima živi preko 120 milijuna ljudi,¹ što znači da je Indonezija po broju stanovnika peta zemlja na svijetu. Samo kopno indonežanskih otoka zaprema površinu od gotovo 1,5 milijuna kvadratnih kilometara, što i ne bi bilo tako mnogo kada ne bismo uzeli u obzir da otočni karakter te zemlje višestruko povećava površinu koja se nalazi pod njezinim suverenitetom. Cijeli arhipelag Indonezije zaprema naime preko pet milijuna kvadratnih kilometara, što je zaista imponantna brojka. Dodamo li tome otkrivena i većim dijelom neotkrivena rudna i ostala privredna bogatstva, tada postaje jasno da je to potencijalna velesila, a jedino su povijesne prilike i nejedinstvo indonežanskog naroda razlog što Indonezija i stvarno nije velesila.

Indonezija je, nadalje, zemlja kontrasta i protuslovlja. Već sam podatak da se ona sastoji od 13.000 otoka, od kojih je 3.000 naseljenih,² govori o svojevrsnoj raznolikosti. Međutim, ono što ovoj zemlji zaista daje raznovrsnost, to su ljudi koji nastanjuju taj mravinjak otoka razbacanih između Azije i Australije. Oni tvore oko 150 naroda i etničkih zajednica s preko 250 jezika i dijalekata.³ Velika većina tih naroda vrlo je zaostala u svakom pogledu, a neki od njih žive u vrlo zabačenim krajevima, tako da se ni u daljnjoj budućnosti ne može očekivati brz razvoj tih etničkih grupa. Čak ni stanovništvo na najrazvijenijim otocima, kao što su Java i Madura, nije na osobito visokoj kulturnoj i tehničkoj razini i većinu stanovništva još uvijek predstavljaju sitni seljaci, tzv. marhaeni. Zapanjuje kontrast između suvremenog industrijskog velegrada Đa-

¹ Godine 1968. procijenjeno je da u Indoneziji živi 113 milijuna ljudi, ali s obzirom da se njihov broj godišnje povećava za oko 2,5 milijuna, može se sa sigurnošću pretpostaviti da je već u godini 1971. broj stanovnika Indonezije premašio 120 milijuna; EDOK — ekonomsko-tehnička dokumentacija, *Privredni razvoj stranih zemalja*, Zagreb, 1970.

² S. Obradović: *Indonezija na raskršću*, NIP »Sedma sila«, Beograd, 1965. str. 3.

³ M. Veljašević: *Indonezija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1969., str. 15.

karte i nekih otoka kao što su Borneo i Nova Gvineja, gdje se još uvijek živi na razini kamenog doba. To nije nimalo pretjerano rečeno, jer neka plemena ne poznaju čak ni luk i strijelu.

Kolika su zapravo prirodna bogatstva Indonezije, još uvijek nitko ne zna, a malo ima izgleda da će se to uskoro saznati. Poljoprivreda je najrazvijenija na Javi, gdje mnogo vlage i relativno blaga klima pružaju izvanredne uvjete za uzgajanje nekih kultura, navlastito riže. Indonezija je još od prije rata poznata kao, uz Malaju, najveći svjetski proizvođač kaučuka, dok u proizvodnji kinina i papra ima svjetski monopol. Najvažnija ruda je kositar, a postoje i znatna nalazišta volframa, željeza, zlata i srebra, a u novije doba i nafte. Međutim, sve je to vrlo malo prema stvarnim potencijalima, jer golemi kompleksi prašuma, u koje još nije stupila ljudska noga, kriju bogatstva koja se još ne mogu procijeniti. Ta su područja neobično bogata i hidroenergijom, a da o šumama i ne govorimo. Mogli bismo Indoneziju nazvati zemljom koja je bogata, ali se svojim bogatstvom za sada gotovo ne koristi.

Među karakteristične indonežanske kontraste spada i izrazito neproporcionalna naseljenost. Dok s jedne strane Java ima »kinesku«
gustoću stanovnika od preko 480 st./km² zapadni Irijan nema ni puna dva stanovnika. Na Javi živi sedam desetina ukupnog stanovništva Indonezije. Kada bi sva Indonezija imala takvu gustoću stanovništva, bila bi to najbrojnija zemlja svijeta, s preko 900 milijuna stanovnika. Ali, da bi stvar bila još kompliciranija, taj veliki ljudski mravinjak ne samo da nije nacionalno jedinstven, nego je i religiozno višestruko podijeljen. Najstarije religije su brahmanizam i budizam, ali u narodu je vrlo raširen islam, a nešto manje kršćanstvo. Među kršćanima ima i katolika i protestanata, a ima i tzv. animista, koji ne pripadaju nijednoj poznatoj religiji, ali ipak vjeruju u postojanje boga. Tome svemu trebamo dodati i pojedine polideističke religije, koje su ponegdje zadržale osobine prvobitnih religija.

Posebno je zanimljiv povijesni razvoj Indonezije, jer on otkriva nevjerojatno bogatu kulturnu tradiciju prenesenu iz Indije i Kine. Indonezija je u IX. i XIII. stoljeću, za dinastija Sviridaja i Mađopait, bila i privredno i vojno jedna od najsnažnijih zemalja Azije. Bila je to u pravom smislu gigantska zemlja koja je obuhvaćala na zapadu Madagaskar, na sjeveru Cejlon, na istoku neke pacifičke otoke i na jugu Australiju. Vojna snaga države bila je tolika da je ona pružila uspješan otpor čak i Džingis-kanu.⁴

Međutim, nakon tih blistavih razdoblja došlo je postupno do dekadencije, koja je ubrzana kolonijalnim osvajanjima evropskih zemalja. U XVI. stoljeću Indonezija je još uvijek bila na višoj kulturnoj i tehničkoj razini od Evrope, ali je prodor islama razjedinio zemlju, koja se rascjepkala na niz državica. Svaka od njih imala je svog vladara i svoje zakone, a ti su vladari često ratovali jedan protiv drugoga. Takvo je stanje olakšalo prodor kolonijalizma, ali Portugal, kao prva kolonijalna sila koja je došla na indonežanske otoke, nije se uspio učvrstiti, nego je samo osigurao unosnu trgovinu s pojedinim državicama. Nakon otprilike jednog stoljeća Portugal je istisnula nova osvajačka sila — Nizozemska.

Dugo, gotovo tristogodišnje razdoblje vladavine Nizozemaca karakterizira krajnja surovost i okrutnost osvajača koji su u Indoneziji razvili ekstremne oblike feudalizma, gotovo na granici robovlasničkog sustava. Čak ni tradicionalna aristokracija nije imala nikakve povlastice, nego je smatrana slugama Nizoze-

⁴ S. Obradović: *Indonezija na raskršću*, str. 4.

maca. Dolazak Nizozemaca bio je, naravno, postupan i ekstremni oblici kolonijalizma nisu nastupili odmah. Kolonijalisti su se najprije zadovoljavali trgovinom, koja im je omogućivala nevjerojatne profite, kao što i po stopi do 2500%/o.⁵

U kasnijoj fazi, osobito nakon dolaska van Imhoffa na položaj generalnog guvernera Indonezije, započelo je sustavno osvajanje pojedinih državnica. Nizozemci su se najprije zadovoljavali tzv. »Indirektnom dominacijom«, koja je ostavljala »slobodu« pojedininim vladarima da vladaju, pa čak i da ratuju međusobno. Reakcionarni karakter vladajuće klike u svakoj državi onemogućivao ju je da shvati da najveća opasnost dolazi od Nizozemaca, a ne od unutrašnjih pokušaja udara. Štoviše, vladari su u Nizozemcima vidjeli zaštitnike svoje vladavine. Takvo stanje dovelo je do kaosa u pojedininim državicama, pa su Nizozemci »morali« intervenirati i uvadati red, a zauzvrat su tražili da po povoljnim cijenama otkupljuju poljoprivredne proizvode domaće privrede.⁶ Bile su to smišljene intrige s ciljem da se izvuče maksimalna korist od unutrašnjih borba u trulim indonežanskim državicama.

Vrhunac kolonijalne vladavine nastupio je vojnim osvajanjem pojedinih državnica, sve dok vitalni dijelovi Indonezije nisu pokoreni. Otada pa sve do 1811., kada je britanska flota porazila nizozemsku, cijeli indonežanski narod imao je »status« roblja, a rad na plantažama bio je najčešće »zanimanje« domaćeg stanovništva. Britanci su bijednom i poniženom narodu odmah dali neka najosnovnija prava uobičajena čak i u njihovim kolonijama, pa su Indonežani kasniju restauraciju Nizozemaca doživjeli kao korak natrag. To je vjerojatno i glavni uzrok najvećeg ustanka u povijesti Indonezije i jednog od najvećeg u svjetskoj povijesti. Ustanak je izbio 1825. i trajao pet godina, a poznat je pod imenom »Veliki javanski rat«. To je zaista bio pravi rat, koji ni za ono vrijeme najmodernija vojna tehnika Nizozemaca nije mogla svladati. U tijeku rata Nizozemci su izgubili oko 15.000 vojnika.⁷ Već sam taj podatak dovoljno govori o snazi revolta i nezadovoljstva jednog tako izrazito skromnog naroda kao što je indonežanski.

Nakon što su ustanici ipak poraženi od tehnički nadmoćnije kolonijalne vojne sile, ratom i glađu izmoreni narod nije više smogao snage za masovni ustanak sve do gerilske borbe za oslobođenje nakon Drugog svjetskog rata. Ali bez obzira na konačni neuspjeh, taj je ustanak bio prva velika najava pada nizozemskog kolonijalnog carstva u Indoneziji. Budući da su rat uglavnom vodile seljačke mase, ustanak je imao karakter seljačke bune, jedne od najuspješnijih u povijesti. Ovaj ustanak mogli bismo shvatiti i kao početak klasne borbe u toj zemlji. Iako je ustanak bio uglavnom spontan i bez zrele ideološke podloge, on je jasno pokazao za čim teži indonežanski narod, koji je inače poznat po zrelim demokratskim shvaćanjima i snažnoj demokratskoj tradiciji.

Preteče i osnutak komunističke partije

Komunistička partija Indonezije zapravo potječe od borbe za nezavisnost koja se snažnije počela razvijati početkom ovog stoljeća. Tada naime dolazi do izražaja nova generacija indonežanskih rodoljuba, koja je bila mnogo orga-

⁵ *Ibid.*, str. 5.

⁶ K. M. Panikkar: *Azija i zapadna dominacija*, Naprijed, Zagreb, 1958.

⁷ Jeanne S. Mintz: *Indonesia a Profile*, New York, 1961., str. 56.

niziranija nego njihovi herojski preci koji su osamdesetak godina prije iz temelja prodrmali nizozemsku vlast u Indoneziji. »Veliki javanski rat« zapravo je bila seljačka buna, poražena među ostalim i zbog nedostatka čvrste ideologije i programa. Vrlo je teško vjerovati da bi Indonežani već tada mogli organizirati svoju samostalnu državu, čak i da je ustanak u potpunosti uspio, jer ni 120 godina poslije, kada je Indonezija stvarno oslobođena, Indonežani nisu bili u stanju čvrsto organizirati državu, što posebno vrijedi za gospodarski opstanak jedne države, u čemu su vladajući političari potpuno zakazali.

Prva organizacija koja se na svojevrsan način borila protiv kolonijalnih vlasti zvala se Budi Utomo (Svijetli ciljevi). Njezini članovi uglavnom su potjecali iz redova činovnika, a organizacija se borila za prodor indonežanskih činovnika u javne službe. Iz toga je vidljivo da to nije bila neka revolucionarna organizacija, nego vrst grupe za pritisak koja je u osnovi ipak priznavala kolonijalni režim. Mnogo je naprednija bila religiozna organizacija Sakrekat Islam (Islamski Savjet). Ta je organizacija najprije bila isključivo religiozna, a kako je okupljala sitnu i srednju buržoaziju, nije bila opasna za režim. Međutim, u vrijeme Prvog svjetskog rata organizacija je postala masovnija, a s vremenom se sve jače počelo isticati njezino lijevo krilo, u kojem su djelovale osobe koje su i osnovala komunističku partiju. Ti lijevo, pa čak i revolucionarno organizirani elementi dali su organizaciji karakteristiku borbe za nacionalno oslobođenje. Sakrekat Islam možemo smatrati osnovnim pretečom komunističke partije. Popularnosti Sakrekat Islama pridonio je i osnutak Istočnoindijskog socijaldemokratskog saveza godine 1914.⁸ Odmah nakon osnutka taj se savez uključio u Sakrekat Islam. Otada je Sakrekat Islam predstavljao vrlo organiziranu snagu, koja je bila u stanju činiti znatan pritisak na kolonizatorsku vlast, osobito stoga što je Nizozemska — zbog evropskih ratnih prilika — bila vrlo oslabila.

Ratna se kriza navlastito osjećala godine 1917., kada su u Evropi počela revolucionarna gibanja. Indonežanski nacionalisti okupljeni u Sakrekat Islamu osjetili su taj trenutak i pojačali pritisak usmjeren na dobivanje političkih sloboda. Snagu Sakrekat Islama osjetio je i narod, pa je organizacija postajala sve popularnija. Godine 1916. Sakrekat Islam je imao samo 800.000 članova, dok je 1919. taj broj porastao na 2,5 milijuna. Bila je to znatna politička snaga koja se nije mogla ignorirati, tako da su Nizozemci bili prisiljeni osnovati tzv. Narodni savjet (Volksraad). Međutim, Narodni je savjet zapravo bio samo trik da se smanji žestina pritiska Indonežana i da se pokoleba njihova odlučnost da dobiju autonomiju.

Naime, Narodni savjet nije imao karakteristike zakonodavnog predstavničkog tijela zasnovanog na demokratskim osnovama, nego samo savjetodavnu funkciju, te je prema tome njegov utjecaj smanjen na minimum. Osim toga, jednu trećinu članova postavljao je guverner, a 40% članova bili su Nizozemci, usprkos činjenici da ih je u Indoneziji bilo manje od 1%. Preostale dvije trećine članova bili su birani posrednim izborima. Predsjednika savjeta imenovao je kralj, pa je to razumljivo uvijek bio Nizozemac.⁹ Na taj je način nizom smišljenih manevara praktično onemogućena djelatnost Narodnog savjeta u smislu postupnog stjecanja političkih sloboda. U slučaju sukoba između gu-

⁸ M. Veljašević: *Indonezija*, str. 30.

⁹ *Ibid.*, str. 31.

vernera i Savjeta metropola je imala pravo intervencije. S obzirom da je guverner bio direktno odgovoran ministru kolonija, pa prema tome stalno konfrontiran Savjetu, metropola je zapravo stalno bila »prisiljena« intervenirati (naravno u svoju korist), čime je utjecaj Savjeta na politička zbivanja bio sveden na nulu.

Istodobno Savjet je postao i vrlo moćno oružje za političke intrige inicirane s nizozemske strane. To je naime bila idealna prilika za provođenje politike »divide et impera«, koju su Nizozemci u više navrata provodili prema Indonežanima. Naime, oslabljeni Savjet bio je divna prilika za one funkcionare u Narodnom savjetu koji su bili skloni kompromisu da nađu svoje mjesto unutar političkog sustava koji je odgovarao kolonizatorima. Oni su na taj način u biti izdali stvar za koju su se prije borili, jer su pristali na neograničeno otezanje rješavanja svih političkih problema za koje je Indonezija bila zainteresirana, što je zapravo bilo ravno kapitulaciji pred Nizozemcima.

Naravno da je to povuklo za sobom i reakciju onih koji nisu mislili tako i koji su uvidjeli da Narodni savjet uopće nije oružje za borbu protiv Nizozemaca, jer ovi nad njim imaju punu kontrolu i svaki su čas u stanju neutralizirati njegovo djelovanje. U tom je trenutku postalo jasno da je Sakrekat Islam u fazi velikog rascjepa, što je za Nizozemce bilo kao naručeno. Iz Sakrekat Islama izdvojili su se neki radnički sindikati, a najrevolucionarniji elementi, koji su se prije nalazili u sastavu Istočnoindijskog socijaldemokratskog saveza, osnovali su godine 1920.¹⁰ u Semarangu Komunističku Partiju Indonezije, koja će poslije u svom osebujnom, često dramatičnom, a ponekad i tragičnom razvoju postati jedna od najsnažnijih i najutjecajnijih političkih snaga u Indoneziji, da bi se odmah zatim strovalila u propast.

Odmah nakon osnutka Komunistička Partija Indonezije postala je član Kominterne, što je u to vrijeme bio ne samo običaj, nego i jedini mogući način opstanka jedne komunističke partije u zemlji u kojoj je beskrupulozno proganjan svaki nosilac naprednih ideja. Budući da su komunisti kao krajnje lijevo orijentirani političari i zagovornici revolucionarnih metoda borbe i nasilnog rušenja državnog uređenja bili prvi na udaru kolonijalnih vlasti, Kominternu je bila jedina organizacija u svijetu koja im je bila spremna pružiti barem moralnu podršku. Zbog toga se ulazak u Kominternu ne može smatrati ni pogreškom ni zabludom, nego jedino mogućim putem da jedna progonjena komunistička partija opstane u zemlji prisutnoj kolonijalizmom. Ali članstvo u Kominterni donijelo je sa sobom i neke posljedice, koje su za dugoročni razvoj partije bile izrazito štetne. Najveća pogreška, koja se povlačila i poslije, bilo je oslanjanje isključivo na radničku klasu, koja u Indoneziji praktično nije ni postojala. Razlog tomu valja tražiti u nepostojanju odgovarajuće industrije, koja je jedina u stanju stvoriti radničku klasu u pravom smislu riječi.¹¹ Za svo vrijeme svoje vladavine Nizozemci nisu imali interesa da u Indoneziji razvijaju industriju, nego samo neka najjednostavnija postrojenja za djelomičnu preradu kaučuka i nekih ruda. Radnika je bilo upravo simbolično malo, i to samo u velikim gradovima, kakvih je u Indoneziji tada bilo svega nekoliko. S druge strane, Komunistička je partija odbijala suradnju sa seljacima, koji su i danas

¹⁰ Najvažnije osobe koje su osnovale KPI bile su Muso, Semaun i Darsono; M. Veljašević: *Indonezija*, str. 32.

¹¹ *Ibid.*, str. 128.

u uvjerljivoj većini, a da i ne govorimo o još nepovoljnijoj situaciji neposredno nakon Prvog svjetskog rata.

Druga velika pogreška bila je u nepromišljenim i nepripremljenim potezima koji su u nekoliko navrata partiju doveli do gotovo potpunog uništenja. Radi se o pokušajima nasilnog preuzimanja vlasti, za što je u uvjetima u kojima se nalazila Indonezija bila potrebna najšira i svesrdna podrška naroda, ali i tada uspjeh može izostati zbog vojne premoći kolonizatora. Komunisti su, međutim, poduzimali gotovo samoubilačke akcije, ne pripremajući široke seljačke mase za borbu. Oni čak nisu ni pokušavali, pa makar i u najjednostavnijim oblicima, protumačiti narodu bit marksizma, naprosto zato što su smatrali da seljaštvo nije sposobno provesti revoluciju. Ta je dogma u nekoliko navrata bila katastrofalna za komunističku partiju, a ispravljena je tek godine 1953., kada je na čelo KPI došao Aidit,¹² koji je međutim, samo u nešto drukčijem obliku, ponovio pogrešku, što je bilo tragično i za nj osobno i za cijelu partiju.

IZ POGREŠKE U POGREŠKU

Samo šest godina nakon osnutka partije indonežanski komunisti odlučili su se za prvu veliku akciju. Bilo je to u vrijeme kad se nacionalno buđenje Indonežana počelo ubrzano širiti. U cijeloj zemlji, a osobito na Javi, organizirana je nastava u tzv. »divljim školama«,¹³ nazvanim tako stoga što su bile izvan kolonijalnog sistema školovanja. U njima su napredni nastavnici pokušavali podsjetiti mlade generacije Indonežana na slavnu prošlost njihove zemlje i na potrebu borbe za trajno oslobođenje.¹⁴ Bili su to kadrovi školovani uglavnom u Evropi, gdje su imali prilike proučavati naprednu literaturu i upoznavati se sa svjetskom poviješću. To, međutim, nisu bili komunisti, nego samo nacionalno svjesni Indonežani, čiji je osnovni cilj bio oslobođenje zemlje od kolonizatora. Osim toga, u mnogim dijelovima Indonezije osnivani su studentski klubovi, koji su se također bavili problemom oslobođenja od Nizozemaca. Jedan od takvih klubova djelovao je u Bandungu, a na čelu mu je bio Ahmet Sukarno. Klub je bio osnova iz koje je poslije nastala Nacionalna Partija Indonezije (NPI), neko vrijeme najmoćnija partija u Indoneziji. Novooosnovanoj partiji pristupili su neki od preživjelih komunista koji su izbjegli progone nakon neuspjele pobune. Drugi je dio prebjegao u inozemstvo, osobito u Indiju, gdje se zadržao sve do poratne oslobodilačke borbe.

Cilj partije bio je da podigne općenarodni ustanak i da uz podršku naroda oslobodi zemlju od reakcionarnog kolonijalnog režima. Ali je upravo ta podrška naroda izostala, jer se komunisti nisu uspjeli, pa čak ni htjeli približiti marhaenima, najbrojnijoj kategoriji indonežanskog društva. Zbog toga je ustanak bio relativno lako ugušen, prigodom čega je poginulo oko 1.000 ljudi, dok ih je 13.000 uhapšeno.¹⁵ Komunistička partija stavljena je izvan zakona, čime

¹² *Ibid.*, str. 129.

¹³ *Ibid.*, str. 32.

¹⁴ K. M. Panikar: *Azija i zapadna dominacija*, str. 295.

¹⁵ Nacionalna partija Indonezije (NPI) osnovana je godine 1927.; M. Veljašević: *Indonezija*, str. 32.

¹⁶ D. N. Aidit: *Short history of the Communist Party of Indonesia*, New Delhi, 1965., str. 24.

¹⁷ M. Veljašević: *Indonezija*, str. 34.

je režim stavio do znanja da se komunisti boji unatoč njihovoj izoliranosti od masa. Zbog tog neuspjeha partija je potpuno zamrla sve do prvih poratnih godina, kada je napravljena nova pogreška.

U međuvremenu je nacionalni pokret doživio mnoge promjene. Nacionalna partija Indonezije podijeljena je na umjereniju grupu Partindo i revolucionarniju Partiju nacionalnog odgoja. Nekoliko godina pred početak rata došlo je do nove podjele: na grupu Parindra, sklonu suradnji s Nizozemcima, i Gerinda, koja je bila krajnje konfrontirana prema Nizozemcima.¹⁷ Nema sumnje da bi takav razvoj pogodovao Komunističkoj partiji da je ona djelovala u zemlji i da je uhvatila kontakt s masama. Komunisti su međutim za cijelo to vrijeme bili isključeni iz svih tih kretanja. Može se pretpostaviti da je dobar dio pripadnika lijevih struja u Nacionalnoj partiji bio sklon komunističkim idejama, ali partije koja bi odgovarala njihovim interesima naprosto nije bilo. Za japanske okupacije ti radikalno lijevo orijentirani elementi borili su se ilegalno protiv okupatora, dok su umjereni na čelu sa Sukarnom djelomice kolaborirali.¹⁸

Tek prve poratne godine donijele su komunistima priliku da se ponovno organizirano jave. Ali, to je opet bilo na krivu mjestu i na kriv način. Naime, nakon kapitulacije Japana formirana je republika čiji je prvi predsjednik trebao biti Ahmet Sukarno. Međutim, Nizozemci nisu priznali republiku, nego su započeli koncentraciju trupa u Indoneziji. To je dovelo do njihovih međusobnih sukoba uz istodobno vođenje pregovora. Pregovori su doveli do sporazuma, ali se nijedna strana nije držala spazuma, tako da su sukobi nekoliko puta izbijali i prestajali. Nizozemci su uporno pokušavali spasiti što se spasiti da od svoga kolonijalnog carstva, a Sukarno i njegovi sljedbenici nisu pokazivali odlučnost da se beskompromisno bore do potpuna oslobođenja. Ta je neodlučnost, čini se, smetala komunistima, koji odluču podignuti oružani ustanak. Istina, godine 1948. situacija se bitno razlikovala od one 1926., jer više nije bilo direktnih kolonijalnih gospodara, ali su konzervativne snage unutar same Indonezije bile vrlo jake. Komunisti očito nisu s tim računali, a što je najgore, ponovno nisu za svoje ideje uspjeli zainteresirati većinu indonežanskog naroda. Naravno da je u takvim uvjetima i taj ustanak bio osuđen na propast. Konzervativne snage iskoristile su priliku da obračunaju s komunistima, koji su za njih predstavljali veću opasnost nego Nizozemci.

Pa ipak, ustanak nije prošao potpuno bez rezultata. Nizozemci su pod izgovorom da se Indonežani ne pridržavaju sporazuma napali Đogđakartu i zarobili kompletnu vladu zajedno sa Sukarnom. To je u narodu izazvalo revolt, pa je započeo gerilski rat, koji je i prisilio Nizozemce da priznaju nezavisnost Indonezije.¹⁹ Međutim, iako je to bio indirektni uspjeh komunisti, koji su dali prvi impuls za borbu, njihovo je djelovanje i dalje bilo kruto i dogmatsko, a dobar dio kadrova ponovno je izgubljen u sukobu s reakcionarnim snagama.

Nakon definitivnog oslobođenja i stvaranja Sjedinjenih Država Indonezije godine 1949. te formiranje jedinstvene Republike Indonezije godinu dana poslije, komunisti su korigirali svoje stavove. Budući da više nije bila aktualna borba za nacionalno oslobođenje, postalo je bespredmetno isticati oružani ustanak kao osnovni politički cilj partije. Stavovi komunisti postali su elastičniji i pomirljiviji u odnosu na seljake i progresivnu inteligenciju. To je bio velik na-

¹⁸ *Ibid.*, str. 35.

¹⁹ *Ibid.*, str. 42.

predak i u dobroj mjeri raskid s dogmatskim shvaćanjima o proleterima i proleterskoj revoluciji. Komunistička partija počela se zalagati za ujedinjenu frontu radnika, seljaka, intelektualaca i ostalih progresivnih snaga.²⁰ Takav stav komunista donio im je znatan porast popularnosti u masama i natjerao u defenzivu konzervativne stranke na čelu s muslimanskom strankom Masjumi, koja se oslanjala na veleposjednike, buržoaziju, pa i na pomoć konzervativnih snaga izvan zemlje.²¹

Taj novi smjer svog razvoja partija je potvrdila na plenumu centralnog komiteta koji je održan 1953. Tom je prigodom smijenjeno dotadašnje rukovodstvo i izabran novi centralni komitet na čelu s Aiditom. Time je počela nova etika u razvoju komunističke partije. Prvi puta partija se našla u legalnim uvjetima postojanja, izborila je pravo da bude među deset najsnažnijih partija kojima je dopušteno djelovanje, pa je već tada počeo njezin postupak, ali siguran uspon u političkom životu Indonezije. Godine 1954. održan je u Đakarti Peti kongres partije, na kojemu je usvojen novi program. Taj je program i službeno potvrdio otvaranje prema seljacima i intelektualcima, ali osobito prema seljacima, jer se u njihovim redovima krije masovnost, koja je prijeko potrebna svim lijevo orijentiranim partijama, a posebno komunističkoj. Takav zaokret donio je svoje prve uvjerljive rezultate već na izborima godine 1955., kada je KPI dobila preko šest milijuna glasova.²²

Otada pa sve do kraja tragičnih događaja 1965. KPI je neprestano napredovala, i to najprije postupno, a od 1962. naglo, što također ima svoje objašnjenje kako u unutrašnjoj tako i u vanjskopolitičkoj situaciji u kojoj se našla Indonezija. Za cijelo to vrijeme partija je uživala povjerenje širokih masa, jer je branila njihove interese, a uživala je i simpatije indonežanskih Kmeza, koji su bili vrlo utjecajni. To je ujedno bila i pogreška, jer je vezivanje uz Kineze bilo toliko da je to dovelo do opadanja popularnosti partije među ostalim stanovništvom. Znatan prosperitet KPI je doživjela prihvaćajući koncepciju NAKOM-a, Panča šile i marhaenizma, što je za razjedinjenu i na različite načine podijeljenu zemlju kakve je Indonezija bila, a djelomice još i danas jest, zaista bilo prijeko potrebno da bi se s vremenom formirala jedinstvena indonežanska nacija. KPI je prihvatila takva nastojanja barem deklarativno, što joj je otvorilo vrata najviših državnih institucija. Komunisti su, dakle, u jednoj zemlji koja nije bila socijalistička prihvaćeni kao realna i legalna politička snaga kojoj je omogućeno da djeluje ravnopravno s ostalim strankama. Na vanjskopolitičkom planu KPI je uvijek bila orijentirana prema nezavisnosti, a poslije i nesvrstanosti.

Međutim, nakon Staljinove smrti KPI se godine 1956. počinje udaljavati od KPSS, koja je osudila Staljinovo djelovanje.²³ Već tada počinje približavanje NR Kini, što je na početku izgledalo kao normalno i prirodno prijateljstvo između dvije bliske azijske komunističke partije, ali je poslije postalo jasno da se indonežanski komunisti, a zatim i valda, udaljuju od nesvrstanosti i upuštaju u opasnu avanturu koja je imala za posljedice tragičnu sudbinu same par-

²⁰ *Ibid.*, str. 129.

²¹ *Ibid.*, str. 127.

²² *Ibid.*, str. 129.

²³ *Ibid.*, str. 130.

tije, silazak s vlasti Sukarna i velik potres u cjelokupnom političkom životu Indonezije.

Tragični finale jedne zablude

Događaji koji su se vrlo brzo počeli odvijati u razdoblju između 1962. i 1965. djelomice ni do danas nisu objašnjeni, i to zbog brzine kojom su nailazili, ali i zbog krajnje zamršene unutrašnjopolitičke situacije u samoj Indoneziji. Sve što se dogodilo u relativno kratkom razdoblju od te tri godine ima svoje korijene u godinama, pa i desetljećima koji su tome prethodili. No i tu se događaji višestruko isprepliću, isto tako tajnoviti i »neprohodni« kao i prostrane džungle na Borneu ili Novoj Gvineji. Pokušat ćemo stoga izdvojiti najbitnije probleme s kojima se suočila Indonezija u razdoblju svoga neovisnog postojanja da bismo shvatili uzroke njihova međusobnog ispreplitanja te prošli mjesto Komunističke partije u tim okolnostima i razloge njezina pogrešnog shvaćanja stvarnosti.

Kriza nacionalne ekonomije

Već na samom startu u svoj slobodni život Indonezija je bila hendikepirana nedostatkom suvremene industrije. Nizozemci su se prigodom svog povlačenja služili pravim fašističkim metodama, uništavajući sve što bi ljudima moglo biti od koristi. Ostala su samo neka najjednostavnija postrojenja koja i nisu imala karakter prave industrije. Osnovni zadatak zemlje koja se nađe u takvom stanju bio bi ubrzana izgradnja teške industrije i koliko je moguće poboljšanje zaista bijednog osobnog standarda širokih masa. Međutim, već je tada učinjena velika greška oslanjanjem na kaučuk kao monokulturu. Time je, naime, cijela nacionalna ekonomija bila ovisna o mogućnostima za izvoz kaučuka i jedan veliki zastoj u tom izvozu mogao je paralizirati sav ekonomski život zemlje. Nakon što je nekoliko poratnih godina kaučuk zaista bio vrlo konjunkturan proizvod na svjetskom tržištu, došlo je do pada potražnje i indonežanska privreda našla se u teškom položaju.

Istodobno s neprilikama oko kaučuka kritično je bilo i stanje u poljoprivredi, koja je jedva uspijevala proizvesti dovoljno riže za najnužniju prehranu stanovništva, a poslije ni toliko. Eksploatacija rudnih bogatstava bila je uvjerljivo manja nego prije rata. Tek angažiranjem Japana ta je eksploatacija djelomice povećana, ali to za jednu zemlju nerazvijenu poput Indonezije nije pravo rješenje, jer velika ekonomska sila kao što je Japan poštuje prije svega svoje interese, a napredak Indonezije za Japance je samo sporedna popratna pojava njihove ekspanzije.

Zbog smanjene proizvodnje riže ponovno je nakon dugog zatišja postao aktualan problem gladi. Vlada je morala hitno uvesti velike količine riže da bi se taj problem barem privremeno sanirao. Uz to je bio pojačan i demografski pritisak, jer je natalitet bio visok, a u realtivno povoljnijim ekonomskim prilikama u odnosu na ropski kolonijalni položaj većina pučanstva počela je konzumirati rižu. Jedno od mogućih rješenja tih problema trebalo je biti iseljavanje

nje s Jave i nekih drugih prenapučenih otoka na gotovo potpuno prazne otoke, od kojih su neki bili vrlo bogati plodnom zemljom. Ti pokušaji, međutim, nisu urodili plodom, jer je seljak teško nalazio hrabrosti i odlučnosti da napusti rodni kraj, uz koji je i emocionalno i ekonomski vezan, a tradicionalni javanski irigacioni sustav omogućavao mu je kakvu-takvu sigurnost unatoč nestašici i prijetećoj gladi.

Poseban problem za ionako ekonomski nesređenu Indoneziju bili su krijumčari koji su se na veliko koristili pogodnostima što ih je pravio gospodarski sustav i golemom potražnjom za luksuznim proizvodima koja se osjećala u Aziji. Te pogodnosti zapravo su bile nedostaci sustava. Oni su omogućivali svakome da na slobodnom tržištu kupuje devize. Posebno spretni trgovci koristili su mogućnost kupovine deviza po kursu, odnoseći ih zatim u Malaju i druge susjedne zemlje, gdje su kupovali razne luksuzne proizvode koji se nisu mogli naći u Indoneziji. Razumljivo je da su oni takve proizvode prodavali po astronomskim cijenama i tako stjecali golemu dobit. Budući da su nakon svakog takvog »posla« skupili veliku svotu rupija, za njih su ponovno mogli kupiti devize i ponoviti cijelu operaciju. Na taj su način devize masovno odlazile iz zemlje, u kojoj ih je i inače bilo više nego malo. To je ujedno dovelo i do enormne inflacije, tako da je rupija neko vrijeme u svjetskim financijskim krugovima smatrana najnestabilnijom valutom.

Od velikog broja različitih nacionanosti i etničkih grupa koje žive u Indoneziji vjerojatno su najnepopularniji Kinezi. Kinezi su u Indoneziju došli nakon Indijaca, Arapa i Perzijanaca, ali prije Evropljana, što znači prije kolonijalnih osvajanja. Za kolonijalne vladavine Nizozemaca oni su imali znatno manja prava od kolonizatora, jer su svojom sposobnošću stjecanja i trgovine izazivali njihovu zavist. Početkom ovog stoljeća oni su se donekle emancipirali, što im je otvorilo vrata ekonomske ekspanzije, tako da su oni, iako u apsolutnoj manjini prema Indonežanima, imali veće prihode od njih, a ispred Kineza po veličini prihoda bili su jedino privilegirani Evropljani, koji su na razne načine nastojali spriječiti daljnje bogaćenje Kineza.

Nakon oslobođenja Kinezi su se potpuno emancipirali i otada oni dominiraju u trgovini. Njihov način života donekle bi se mogao usporediti sa Židovima u Evropi i Americi. Oni imaju izoliranu zajednicu, koja rijetko surađuje s ostalim etničkim grupama u zemlji, a najčešće se s njima takmiči u stjecanju bogatstva. Kinezi su apsolutno nadmoćni u sitnoj trgovini, preko koje dolaze u direktan dodir s najsiromašnijim slojevima naroda. Pri tom njihovo bogatstvo, koje u apsolutnim brojkama i ne mora biti osobito veliko, ali u odnosu na seljake koji žive na rubu gladi izgleda golemo, izaziva netrpeljivost i mržnju siromašne većine Indonežana. Mnogi događaji koji su se dogodili u dramatičnoj 1965. mogu se objasniti višegodišnjom mržnjom prema povlaštenim Kinezima. Da stvar bude još gora, nakon sve čvršćeg vezivanja Indonezije uz NR Kinu, Komunistička partija Indonezije nekritično je počela štiti interese indonežanskih Kineza, čak i onda kad su oni otvoreno pljačkali narod.

Najveća ekonomska pogreška komunista bila je onemogućivanje barem djelomičnog usklađenja poreza, te cijene benzina, vožnje avionom, međunarodnih telefonskih razgovora i još nekih usluga s ekonomskim zahtjevima. Do tada su te cijene bile u pravom smislu simbolične. Svoj stav komunisti su opravdavali time što bi takvi ispravci cijena po njihovu mišljenju ugrozili standard

stanovništva. Istina je, naravno, da bi to išlo na štetu najbogatijih. Na taj su se način komunisti eksponirali kao reakcionarna snaga i navukli duboku mržnju najbrojnijeg i najsiromašnijeg sloja društva.²⁴

Osnovne političke snage u Indoneziji

Od oslobođenja pa sve do puča od godine 1965. u Indoneziji su postojale tri najvažnije političke snage: armija, vlada i političke stranke.

Armija je danas jedina realna politička snaga Indonezije koja legalno djeluje i koja ima potpunu kontrolu nad situacijom u zemlji. Kao i sve armije zemalja koje su na bilo koji način bile napadane i okupirane, i indonežanska se armija stvarala pod mukotrpnim ratnim uvjetima. Oružana borba za nacionalno oslobođenje, koja je započela s japanskom okupacijom, a nastavila se nakon rata, kada je većina naroda u svijetu barem formalno živjela u miru, stvorila je od indonežanske armije visoko cijenjenu i poštovanu silu široke popularnosti. Svakom je Indonežaninu potpuno jasno da je upravo armija najzaslužnija za konačno oslobođenje zemlje od kolonijalizma te da je ona također i garant tekovina te borbe. Indonežanske oružane snage smatrane su ne samo obrambenim zidom protiv napada izvana, nego i zaštitom tekovina revolucije od unutrašnjih neprijatelja. Budući da je u Indoneziji od samog oslobođenja bilo mnogo političkih stranaka s najrazličitijim shvaćanjima, od kojih su neka bila ekstremna, armija je smatrala svojom dužnošću da nijednoj stranci s ekstremnim ciljevima ne dopusti da političke tijekove skreće u svom pravcu. Drugim riječima, armija je djelovala kao politički centar koji ima ulogu stabilizatora i održavanja ravnoteže i lijevih i desnih strujanja.²⁵ Značajno je da se vojska nikada nije direktno miješala u politiku i nametala svoju volju, što je u narodu izazivalo simpatije. Pa ipak, svaka je politička stranka bila svjesna da je vojska, premda se ne vidi, uvijek prisutna i da ne treba ni u kojem pogledu ići predaleko kako se ne bi izazvala njezina reakcija. Čini se da je Komunistička partija bila prva politička stranka koja nije poštovala takva pravila igre, zbog čega je i došlo do sadašnje situacije, a to je naravno povezano i s ekonomskom situacijom i s druge dvije važne političke snage — vladom i političkim strankama.

Karakteristika indonežanske vlade bila je heterogenost i česti sukobi s pojedinim političkim partijama i armijom. Naime, vlada je kao i uvijek odraz odnosa snaga među političkim strankama. Budući da je taj odnos zbog raznolikosti političkih stranaka bio u stalnom pokretu, vlada je morala povremeno dolaziti u sukobe s pojedinim moćnim političkim strankama, jer nijedna odluka ne može biti posve savršena da bi svi njome bili zadovoljni. Osim toga, sukobi između armije i vlade također su povremeno izbijali ako je armija ocijenila da politika vlade skreće s historijskih tijekova, koji su po mišljenju armije bili nepovredivi.

Međutim, kada se govori o vladi, valja nam se osvrnuti i na osobu i djelovanje najvažnijeg čovjeka Indonezije, dr. Ahmeta Sukarna. Njegov osamnaest-

²⁴ S. Obradović: *Indonezija na raskršću*, str. 16.

²⁵ *Ibid.*, str. 34.

godišnji boravak na položaju šefa države prožet je protuslovljima. Bio je bezgranično slavljen i obožavan, a na kraju ipak neslavno srušen.

Život Ahmeta Sukarna dobrim je dijelom tijesno vezan uz djelovanje njegove Nacionalne stranke, koja je osnovana godine 1927. Kao član stranke koja se borila za oslobođenje od kolonijalizma bio je nekoliko puta hapšen i osuđivan. Dvije je godine proveo u zatvoru, a daljnjih šest u krugu najuže obitelji u zatočeništvu na dalekom i zabačenom otoku Floresu, te u mjestu Benglu Kulu na Sumatri. U tijeku rata pokazao je iznimnu diplomatsku sposobnost u odnosu prema japanskim okupatorima, a poslije u pregovorima s Britancima i osobito s Nizozemcima. Pred sam kraj oslobodilačke borbe bio je zarobljen od Nizozemaca, što je izazvalo nezadrživi gerilski rat. Njegova uporna borba za neovisnost Indonezije, koja je bila puna požrtvovanja i odricanja, izvanredan govornički dar i diplomatska fleksibilnost u pregovorima donijeli su mu poštovanje u svijetu, a u samoj zemlji postao je idol i legenda. U prvim godinama nakon oslobođenja njegova je osoba bila dovoljno snažna da cijelu Indoneziju okupi u otklanjanju posljedica rata i u striktnom čuvanju neovisnosti. Ali u kasnijim godinama, kada revolucionarno oduševljenje nije više bilo dovoljno za rješavanje mnogobrojnih problema s kojima se suočavala mlada republika, predsjednik, čiji je kult ličnosti bio već potpuno formiran, nije se pokazao dorastao tim teškoćama. Teško je s današnje pozicije realno ocijeniti da li je uopće bilo moguće oduprijeti se takvom obožavanju kakvom je Sukarno bio izložen i da li je samo on osobno odgovoran što je i sam povjerovao u mit koji su drugi stvorili o njemu. Činjenica je, međutim, da je i on sam počeo vjerovati da je politički čarobnjak koji može riješiti svaki problem. Političke probleme pretpostavljao je ekonomskim, a vanjskopolitičke unutrašnjim, dok je rješenje posljednjih često prepuštao budućnosti. Pored svega toga posljednjih godina pred svoj pad potpuno je popustio pred komunistima u pogledu isključivog vezivanja uz NR Kinu, iako sam nije bio komunist. Logično je da je s padom komunista i s promjenom ekonomske politike morao pasti i sam Sukarno.

Od samoga stvaranja indonežanske republike političke su stranke bile krajnje rasejepkane, i na početku ih je bilo oko 160. Da bi se izbjegao kaos u političkom odlučivanju, dopušten je rad deset najjačih stranaka.²⁶ Poslije, u tijeku godina, zabranjene su nacionalističke stranke IPKI i proleterska »Murba« zbog toga što je bila antikomunistički orijentirana. Osim komunističke, najznačajnije indonežanske partije bile su Nacionalna partija Indonezije (NPI), te muslimanske »Masjumi« i »Nahdatul Ulama«. »Masjumi« je reakcionarna stranka, dok je »Nahdatul Ulama« liberalna s vrlo širokom popularnošću među siromašnijim slojevima, osobito marhaenima.²⁷ Dugo vremena nakon oslobođenja najsnažnija partija bila je NPI, ne samo zbog toga što je njezin član bio i sam Sukarno, nego i stoga što je njezin program bio zadovoljavajući za sve slojeve. Program se bazirao na Panča šili, Nasakoma i marhaenizmu.²⁸ Među-

²⁶ *Ibid.*, str. 3.

²⁷ M. Veljašević: *Indonezija*, str. 27.—28.

²⁸ Panča šila u unutrašnjopolitičkom životu Indonezije nema nikakve veze s poznatim načelima miroljubive koezistencije, nego predstavlja zajednički temelj za djelovanje svih stranaka u Indoneziji. Njezina su načela: vjera u Boga, nacionalizam, internacionalizam, demokracija i socijalna pravda. Nasakom je skraćena riječi nacionalizam, agama (religija) i komunizam. Marhaenizam je ideologija koja prije svega vodi računa o seljacima, tzv. marhaenima, koji čine većinu stanovništva Indonezije.

tim, upravo zbog njezine unutrašnje raznorodnosti, partija je bila nesložna i heterogena. Još za vrijeme rata revolucionarnija struja nije se slagala sa Sukarnom i njegovim pristašama u pogledu borbe s Japancima. K tomu je značajno razilaženje između imućnih, pa prema tome i konzervativnih članova, koji su se protivili ekonomskim reformama i suradnji s komunistima, i lijevog krila stranke čije su pristaše zauzimale suprotan stav.

Dramatične godine uspona i pada

Već nakon Staljinove smrti započelo je postupno zahlađenje u odnosima između Indonezije i Sovjetskog Saveza, što se osobito odnosi na KPI. Istodobno s tim zahlađenjem dolazilo je do postupnog zbližavanja s NR Kinom. Bilo je to u vrijeme kada je sovjetsko-kineski spor bio još u latentnoj fazi i kada su njihovi međusobni politički odnosi bili još formalno prijateljski. To je i KPI omogućivalo da njeguje prijateljske odnose s obje komunističke partije. Međutim, s vremenom su se sovjetsko-kineski odnosi pogoršavali, što je sa sobom donosilo sve veće udaljavanje od Sovjetskog Saveza, a približavanje NR Kini. Početkom šezdesetih godina, kada je sovjetsko-kineski spor postao krajnje ozbiljan, Indonezija je prešla gotovo potpuno u interesnu sferu NR Kine. Formalni prijateljski odnosi sa Sovjetskim Savezom održavani su do 1962. tada i oni prestaju. Čvrsta veza između NR Kine i Indonezije bila je indirektno potvrđena godine 1963. Na savjetovanju u Moskvi došlo je do potpunog razilaženja između Sovjetskog Saveza i Kine a poslije čak i do prijetnje ratom.²⁹ To je za sobom nužno povuklo i prekid posljednjih prijateljskih veza Indonezije sa Sovjetskim Savezom.

Paralelno s tim promjenama na međunarodnom planu, u unutrašnjo-političkoj situaciji u Indoneziji također je dolazilo do promjena. Komunistička partija, u kojoj je pobijedila prokineska struja, sve je više jačala, čemu je pogodovala popustljivost predsjednika Sukarna, koji je vjerojatno računao s tim da će snaga komunista biti dovoljna da i njega osobno trajno zadrži na vlasti. S druge strane golemu Sukarnova popularnost dobro je došla komunistima, koji su rado izjavljivali da pojedine akcije izvode u ime »velikog vođe revolucije«. U praksi su komunisti potisnuli predsjednika republike u drugi plan i neformalno upravljali državom. Ekspanziji komunističke partije pogodovala je slabost Nacionalne partije Indonezije, koja je u sebi bila podijeljena, a i u tomu je i Sukarno bio njezin član, pa su mnogi članovi te stranke — iz lojalnosti prema šefu države — popuštali komunistima.

Samo rukovodstvo KPI postupalo je vrlo mudro i taktički zrelo sve do onog prijelomnog trenutka kada je došlo do kraha. Nakon što je na plenumu CK KPI, održanom godine 1953., izabran novi CK KPI na čelu s Aiditom i nakon što je godinu dana poslije bio usvojen novi program partije, popularnost KPI naglo je porasla. Na izborima 1955. za komuniste je glasalo 6 milijuna birača. Komunisti su postajali sve utjecajni i nakon odvajanja od Sovjetskog Saveza godine 1956., kada je održan znameniti XX. kongres KPSS.³⁰

²⁹ S. Dapčević-Oreščanin: *Sovjetsko-kineski spor i problemi izgradnje socijalizma, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1963.*, str. 92.—93.

³⁰ *XXII kongres KPSS, knjiga V.*, Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1962 str. 99.

U vrijeme potpunog vezivanja uz kinesku komunističku partiju KPI je već bila na najboljem putu da postane najmoćnijom partijom u Indoneziji. Međutim, čini se da je već tada taj napredak bio baziran na prijašnjim zaslugama komunista u borbi za standard širokih masa. Komunisti su se uspjeli uključiti u državnu strukturu i kroz nju prosperirati, a odvajanje od masa tada još nije bilo vidljivo. Osim toga, gotovo religiozno vjerovanje u Sukarnovu nepogrešivost sprečavalo je velik dio neprosvijecena naroda da zapazi i naličje politike KPI. Ne može se točno utvrditi kada je stvarno počelo opadati povjerenje naroda u komuniste, jer je pravo stanje stvari otkriveno tek u vrijeme puča, kada je postalo jasno da rukovodstvo partije nije imalo čak ni podršku članstva, a kamoli izvanpartijskih simpatizera.³¹ Sve do tada postojao je barem privid potpunog povjerenja u KPI, čime je i omogućeno izdizanje partije iznad ostalih političkih stranaka.

Činjenica je da komunisti ni u jednom trenutku nisu imali podršku cijelog niza manjih i uglavnom heterogenih lijevo orijentiranih partija kojih su programska načela bila vrlo bliska komunističkima. Naprotiv, te su partije bile izrazito konfrontirane prema KPI, a u najkritičnijem trenutku formirale su čak i antikomunističku frontu.³² Najjača od tih partija bila je »Murba«. Stav spomenutih stranaka bio je da se komunisti rukovode kineskim načelom »što gore to bolje«, što znači da uopće ne žele poboljšanje postojećeg stanja, jer vjeruju da će najsurovija eksploatacija najbrže dovesti do revolucije. U tim je prigorovima bilo dosta istine, jer je KPI samo načelno prihvatila Sukarnov plan za sanaciju privrednih prilika u zemlji, dok je u svom programu odbacila taj plan.

Druga kritika komunističke partije dolazila je od muslimanskih stranaka, koje su imale velik utjecaj osobito među seljaštvom. One su tvrdile da komunisti ne prihvaćaju religiju kao jedan od osnovnih elemenata političkog života zemlje, što je također u dobroj mjeri bilo točno. Mržnja muslimanskih fanatika prema komunistima eksplodirala je godine 1963. pobunom kojoj je na čelu bio Kastrosuvirjo sa svojim pokretom »Durul Islam«. Pobuna je ugušena, ali tek nakon odlučne intervencije armije. Treća, a možda i najvažnija kritika dolazila je od nacionalističkih stranaka, koje su tvrdile da KPI uopće nije nacionalna indonežanska partija, nego da je pod potpunim utjecajem NR Kine,³³ što znači da ne prihvaća osnovna indonežanska načela kao što su NASAKOM i Panča šila, te da je komunizam jedino načelo koje ona poštuje. Premda su to bile teške i, što je najvažnije, osnovane optužbe, one nisu postigle cilj — kompromitiranje i onemogućivanje KPI.

Prvi uspjeh komunista postignut je na kulturnom polju. Komunisti su, naime, uspjeli ostvariti potpunu kontrolu nad društvom književnika, tako da je grupa nacionalistički i liberalno orijentiranih književnika osnovala drugo društvo, tzv. Manikebu. Iako je društvo izrazilo svoju odanost Sukarnu, ipak je zabranjeno pretežno zbog optužbi komunista da ono predstavlja leglo zabranjenih stranaka. Nakon ove prve pobjede komunista slijedilo je čišćenje sveučilišta od svih nacionalističkih i liberalnih elemenata.³⁴

Nešto nakon tih događaja vodstvo »Murbe« posjetilo je Sukarna s prijedlogom da se raspuste sve političke stranke kako bi se pojednostavnio politički život zemlje. Ovaj pokušaj očito je bio sračunat na slabljenje komunista,

³¹ S. Obradović: *Indonezija na raskršću*, str. 64.

³² *Ibid.*, str. 35.—36.

koji bi takvim postupkom bili najjače pogođeni, jer su u političkom životu bili premoćna stranka. Komunisti su na taj prijedlog reagirali energičnim protestima, na što je Sukarno odbio prijedlog »Murbe« s obrazloženjem da su stranke korisne za naciju. Politička napetost, koja je postajala sve očitijom, rezultirala je uskoro pobunom seljaka na prednjoj Javi, jednom od najnaseljenijih područja na svijetu. Seljaci su započeli zauzimati veleposjedničku zemlju, što je izazvalo reakciju desnog krila PNI, sastavljenog od veleposjednika. Komunisti su stali u zaštitu seljaka i neko je vrijeme u gradovima trajao pravi propagandni rat između komunista i njihovih protivnika. Napokon je vlada bila prisiljena silom uvesti »red mir.«³⁵

Uspjeh komunista bilo je i smjenjivanje šefa oružanih snaga generala Nasiona s dužnosti šefa komisije za borbu protiv korupcije i postavljanje dra. Subandria na njegovo mjesto. Komunisti su postali utjecajni i u sredstvima javnog informiranja. Za šefa državne novinske agencije »Antare« postavljen je komunist. Istdobno je šef KPI Aidit ušao u vladu. Komunisti su također onemogućili prikazivanje američkih filmova u cijeloj zemlji. Osnovni izvor informacija bila je kineska agencija »Hsinhua«, koja je žestoko napadala i »američke imperijaliste« i »sovjetski revizionizam«. U nekoliko navrata napadnuta je i Jugoslavija, koja je nazvana »imperijalističkom lutkom«.³⁶

Medvjeđu uslugu svojoj partiji učinio je Aidit izjavivši da je program »Panča šila« predstavljala svetinju za sve stranke koje su težile jedinstvu Indonezije, ova izjava je ujedinila sve protivnike KPI, koji su žestoko napadali komuniste sve dok ih Sukarno nije pozvao na jedinstvo u interesu borbe protiv Malezije. Ali tišina nije dugo potrajala i protivnici KPI su osnovali tzv. Komitet za podršku sukarnoizmu, koji je ubrzo proširio svoj utjecaj do najudaljenijih dijelova zemlje. Naravno da su komunisti odmah reagirali i novoosnovani komitet nazvali reakcionarnim i kontrarevolucionarnim. Oni su također izrazili mišljenje da komitet ne podržava sukarnoizam, nego sukarnizam (po vođi »Murbe« Sukarniu). Sukarno je još jednom pokušao pomiriti oprečne stranke, ali je nakon toga bio prisiljen zabraniti komitet s obrazloženjem da on narušava jedinstvo zemlje.³⁷

Jednu od najvažnijih pobjeda komunista »pripremio« je sam vođa »Murbe« Sukarni. On je u jednom govoru za vrijeme Sukarnove bolesti izjavio da revoluciju ne vodi jedan čovjek niti grupa ljudi, nego ideje. U istom govoru izrazio se u smislu »koga nema, bez njege se može«, što se moglo odnositi samo na Sukarna. To je bio direktan povod za zabranu »Murbe« i njezinih listova te za hapšenje Sukarnia.

Na međunarodnom planu KPI je u cijelosti prihvatila stavove Komunističke partije NR Kine. Naime, prema idejama kineskih komunista, izražavanih u to vrijeme, aktivna i miroljubiva koegzistencija sa zemljama suprotnog političkog uređenja jednaka je kapitulaciji pred svjetskim imperijalizmom. Ne postoji više podjela na kapitalističke i socijalističke zemlje, nego na »stare« i »nove« snage. »Stare« snage predstavljaju i kapitalističke zemlje i Sovjetski Savez sa

³³ *Ibid.*, str. 23.

³⁴ *Ibid.*, str. 37.—38.

³⁵ *Ibid.*, str. 38.—40.

³⁶ *Ibid.*, str. 49.

³⁷ *Ibid.*, str. 44.—46.

svojim saveznicima, dok su »nove« snage NR Kina i njezini saveznici. Ti saveznici trebale su biti nerazvijene zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike. Međutim, utjecaj NR Kine u Latinskoj Americi gotovo i nije postojao, u Africi je samo nekoliko zemalja prihvaćalo kineske stavove, a u Aziji se s Kinom slagalo također vrlo malo zemalja, koje su primale znatnu kinesku pomoć. No i one su prema takvim shvaćanjima izražavale rezervu, osobito DR Vijetnam. Na kraju je ostala samo Indonezija, koje su megalomanski planovi o stvaranju posebnih Ujedinjenih naroda sa sjedištem u Indoneziji imali mnogo zajedničkih osobina s kineskom ratobornom politikom.

Ovakvo držanje KPI u vanjskoj politici dovelo je do unutrašnje izolacije partije, jer su nakon zabrane »Murbe« i Komiteta za podršku sukarnoizmu počele čistke njihovih pripadnika iz državne administracije, a progonjeni su i svi pobornici politike nesvrstavanja i miroljubive politike prema drugim narodima, osobito prema Sovjetskom Savezu. Na taj je način KPI došla u situaciju da nijedna važnija politička snaga u Indoneziji, osim predsjednika Sukarna, nije podržavala njezine stavove. Bio je to politički ćor-sokak iz kojeg se moglo izaći samo potpunim zauzimanjem vlasti. Do danas je ostalo nerazjašnjeno da li su upravo to komunisti pokušali s pomoću neuspjelog puča ili je to djelo nekog drugog.

Puč o kojem se poslije mnogo govorilo i nagađalo pokušao je u noći između 30. rujna i 1. listopada 1965. Grupa naoružanih pripadnika Sukarnove tjelesne garde pod rukovodstvom pukovnika Untunga pokušala je uhapsiti sve važnije generale, jer je armija bila opasna zbog mogućnosti intervencije, što je za komuniste, a i za Sukarna, moglo biti kobno. Gardisti su uspjeli uhapsiti šest generala, koji su poslije ubijeni. Međutim, dvije vrlo važne osobe uspjele su izbjeći hapšenje. Bili su to generali Nasution i Suharto. Prvi je ranjen u bijegu, dok drugi uopće nije nađen kod kuće, što mu je spasilo život.³⁸ Neposredno nakon puča pukovnik Untung je preko radija izjavio da je akcija poduzeta da bi se osujetio vojni udar što su ga navodno spremali generali udruženi u generalski savjet. Iako je vijest o postojanju takvog savjeta poslije demantirana, ne isključuje se mogućnost da su zaista postojali planovi za svrgavanje Sukarna i preuzimanje vlasti sa strane generala. Sam Untung je izjavio da hapšenja generala nisu poduzeta s ciljem da se svrgne i sam Sukarno, nego naprotiv, da se predsjednik zaštiti od takve mogućnosti. Iz Untungova govora moglo se zaključiti da neka znatnija snaga stoji iza njega, ali nije bilo jasno koja. Spominjanje Sukarna bilo je vrlo neugodno za šefa države, koji je time indirektno optužen za sudioništvo u zavjeri. U vrijeme puča Sukarno je navodno bio na vojnom aerodromu, što navodi na zaključak da je znao za akciju i tako je odobrio, što je teška optužba.

Razumljivo je da su komunisti prvi osumnjičeni za pripremanje zavjere, to više što su njihova reagiranja nakon puča bila smušena i kontradiktorna. Politbiro partije odmah se ogradio izjavivši da je puč unutrašnja stvar armije : da KPI nema s tim nikakve sveze. Međutim, partijski list »Harijan rajat« pozdravio je akciju pučista kao »patriotsku i revolucionarnu«, a član politbiroa CK KPI Njono je izjavio da je njegova partija ne samo podržavala, nego i pripremala, planirala i izvršila cijelu akciju.³⁹ Činjenica da je Njono tu izjavu

³⁸ *Ibid.*, str. 60.

³⁹ *Ibid.*, str. 61.—62.

dao u zatvoru baca sumnju u njezinu vjerodostojnost, ali u to kritično doba i jedna takva izjava bila je dovoljna da se pokrene nezadrživa lančana reakcija usmjerena protiv komunista i njihovih simpatizera. Pitanja veličine i značaja povezanosti KPI s pučistima postalo je u tom trenutku sporedno.

Odmah nakon puča iz vrhovne komande isključen je dr. Subandrio, a na njegovo mjesto vraćen Nasution, koji je izjavio da će ići do kraja s likvidacijom pučista, ali je dao i garancije da revolucija neće skrenuti udesno. Komunistička partija praktično je onemogućena, iako nije formalno zabranjena, a Sukarno je otada samo formalno obnašao svoju funkciju predsjednika republike. Godinu dana poslije Sukarno je bio prisiljen da sve svoje funkcije prenese na generala Suharta i potpiše zabranu KPI. Ostao mu je još samo naslov »veliki vođa revolucije«. Taj ga naslov nije ni na što obvezivao, ali mu ni davao nikakva prava, što znači da je imao počasni karakter. Ali do konačnog obračuna s takvom osobom kao što je Sukarno bilo je još vrlo daleko. Naime, njegova je popularnost bila čvrsto ukorijenjena u narodu i trebalo je postupati vrlo oprezno zbog mogućeg otpora. Toga je bio svjestan i sam Suharto, te se odlučio za razumnju i mirnu taktiku. Sukarno je ostao na svom položaju sve do godine 1967., kada su najprije neko vrijeme trajali žestoki napadaji na Sukarna i njegovu političku karijeru, i tek kad je javno mnijenje bilo temeljito pripremljeno, Privremeni narodni konzulativni kongres je smijenio Sukarna, a sve njegove ovlasti prenio na generala Suharta. Da smjenjivanje Sukarna ne bi izazvalo odveć snažan dojam, Suharto je najprije proglašen privremenim predsjednikom, a tek 1968. postao je predsjednik s punim ovlaštenjima i mandatom do 1973.⁴⁰

Danas još uvijek nema izgleda da ubrzo dođe do bitnijih promjena u unutrašnjopolitičkoj situaciji u Indoneziji. Zabranjene su sve stranke, pa prema tome i KPI. Rukovodstvo stranke je dobrim dijelom likvidirano. Među ostalima ubijen je i Aidit, a u surovim čistkama koje su trajale neko vrijeme nakon puča ubijen je velik broj članova i simpatizera partije, pa čak i cijele njihove obitelji, dok su Kinezi, često ubijani bez obzira na stranačku pripadnost. Bio je to rezultat mržnje prema Kinezima, kao i mržnje prema komunistima koji su ih bezrezervno podržavali.⁴¹

Komunističke partije Indonezije, dakle, gotovo više i nema, a njezina obnova ne može se ni naslutiti u bližoj budućnosti. Ako do nje i dođe, na čelu partije morat će biti ne samo druge osobe, nego i ljudi posve drukčijih nazora. To je nužno stoga što je privredna kriza u Indoneziji u dobroj mjeri zaustavljena, pa više nije tako lako pridobiti mase demagoškim parolama. Osim toga, više nema osobe kojoj narod nekritički vjeruje. Prema tome, nema čovjeka koji bi mogao podržavati jednu bolesnu i nerealnu situaciju kao što je to činio Sukarno, a u čemu su komunisti vidjeli svoju šansu.

Na vanjskopolitičkom planu glavni saveznik komunista, NR Kina, vodi posve drukčiju politiku nego u razdoblju od 1962. — 1965. Prema tome, KPI će nakon obnove morati prihvatiti načela miroljubive koezistencije, jer je to sada ponovno službena politika Indonezije. Ipak, u novije se vrijeme čini da je in-

⁴⁰ M. Veljašević: *Indonezija*, str. 131.—136.

⁴¹ Vjerojatno će trajno ostati tajna koliko je zapravo ljudi poginulo u pokoljima koji su nastali nakon puča. Službeni podaci govore da je poginulo oko 80.000 ljudi, ali se neslužbeno pretpostavlja da je broj žrtava bio od 150.000—300.000. Neki izvori čak cinički spominju da broj žrtava iznosi »nekoliko stotina tisuća ljudi«.

donežansko shvaćanje nesvrstanosti ipak pretrpjelo neke promjene. Naime, Indonezija se na konferenciji nesvrstanih zemalja, održanoj ove godine u Georgetownu, izjasnila protiv primanja Fronte nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama za punopravnog člana nesvrstanih zemalja. Zajedno s Indonezijom protiv su glasali i neki izrazito reakcionarni režimi poput onih u Laosu, Singaporeu i Centralnoafričkoj Republici. To bi moglo značiti da je indonežanska revolucija unatoč obećanjima generala Nasutiona skrenula udesno.

BIBLIOGRAFIJA

1. S. Obradović: *Indonezija na raskršću*, NIP »Sedma sila«, Beograd, 1965.
2. M. Veljašević: *Indonezija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1969.
3. K. M. Panikkar: *Azija i zapadna dominacija*, Naprijed, Zagreb, 1958.
4. Jeanne S. Mintz: *Indonesia a profile*, New York, 1961.
5. D. N. Aidit: *Short history of the Communist Party of Indonesia*, New Delhi, 1955.
6. S. Dapčević-Oreščanin: *Sovjetsko-kineski spor i problemi izgradnje socijalizma*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1963.
7. *XXII kongres KPSS, knjiga V.*, Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1962.
8. Dr Ranko Petrović: *Povratak Indonezije*, časopis »Međunarodna politika«, br. 389, 16. IV. 1966.
9. EDOK, ekonomsko-tehnička dokumentacija, *Privredni razvoj stranih zemalja*, redakcija EDOK, Zagreb, 1970.
10. V. Purcell: *The Chinese in Southeast Asia*, Oxford University press, Second edition, 1965.
11. *Bilten*, Center za proučevanje sodelovanja z deželami v razvoju fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Ljubljana, god. II., br. 3, 1971.